Rapport Länsmuseet Gävleborg 2022:14

FYRA BYGGNADER I IGGESUND

Dokumentation inför rivningshot

Iggesund 14:1
Njutångers socken
Hudiksvalls kommun
Gävleborgs län
2022

Daniel Olsson, Ulrika Olsson

Slutrapport
Beställare: Iggesund Paperboard AB

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG

FYRA BYGGNADER I IGGESUND

Dokumentation inför rivninghot

Iggesund 14:1
Njutångers socken
Hudiksvalls kommun
Gävleborgs län
2022

Rapport 2022:14
Daniel Olsson, Ulrika Olsson

LÄNSMUSEET
GÄVLEBORG

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Rapporterna finns i PDF-format på www.lansmuseetgavleborg.se.

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:
Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2022
Omslagsbild: Pensionärshemmet från väster. Foto: Daniel Olsson 2022-03-24.
Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet
med Creative Commons licensen CC BY, undantaget kartmaterial:
©Lantmäteriet, dnr I2018/00110.
ISSN 0281-3181
Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Tekniska och administrativa uppgifter 4
Sammanfattning 5
Karta 5
Lagskydd 6
Riksintresse för kulturmiljövård 6
Kort historik 6
Byggnadsdokumentation 8
Hus 1, Scoutstuga 8
Hus 2, Pensionärshem 29
Hus 3, Växthusförråd 55
Hus 4, Växthusgarage 63
Planskisser 69
Avslutande reflektioner 72
Källor 73
Tryckta källor 73
Arkiv 73
Otryckta källor 73
Muntliga källor 73

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsmuseet Gävleborgs dnr: 2022–26/310

Beställare: Iggesund Paperboard AB

Projekttid: Mars 2022

Dokumentation: 2022-03-24

Utförare: Länsmuseet Gävleborg: Daniel Olsson och Ulrika Olsson

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har i mars 2022 på uppdrag av Iggesund Paperboard AB utfört en dokumentation av fyra rivningshotade byggnader inom fastigheten Iggesund 14:1. De aktuella byggnaderna är en scoutstuga från 1954, ett pensionärshem byggt 1948 samt ett växthusförråd och ett växthusgarage, båda från tiden kring sekelskiftet 1900.

Pensionärshemmet är ett tidstypiskt tvåvåningshus i trä med 16 lägenheter (1 rum och kök eller 1 rum och kokvrå) och källare som rymmer bland annat gemensamma badrum och en samlingslokal med kök. Scoutstugan har en återanvänd timmerstomme och huset rymmer samlingslokaler, klubb-, ledare- och studierum, kök, hobbyrum, pannrum samt biutrymmen och toaletter. Växthusförrådet och växthusgaraget ligger i den nya herrgårdens trädgård och fungerade tidigare som ekonomibyggnader i anslutning till den växthus- och trädgårdsanläggning som under lång tid bedrevs i herrgårdsparken.

Samtliga undersökta byggnader har kulturhistoriska värden, men förutsättningarna för ett bevarande av scoutstugan och pensionärshemmet är sannolikt små, då dessa ligger inom ett område som är avsatt för industrins framtida utveckling. Länsmuseet anser dock att det är viktigt att växthusförrådets och växthusgaraget bevaras och renoveras då båda dessa byggnader är väsentliga delar av trädgårdsanläggningen vid den nya herrgården. Dokumentationen har utförts Daniel Olsson och Ulrika Olsson, båda byggnadsantikvarier på Länsmuseet Gävleborg. Förutom fotodokumentation på plats har uppdraget också omfattat genomgång av tillgängliga uppgifter i arkiv och litteratur samt intervjuer.

KARTA

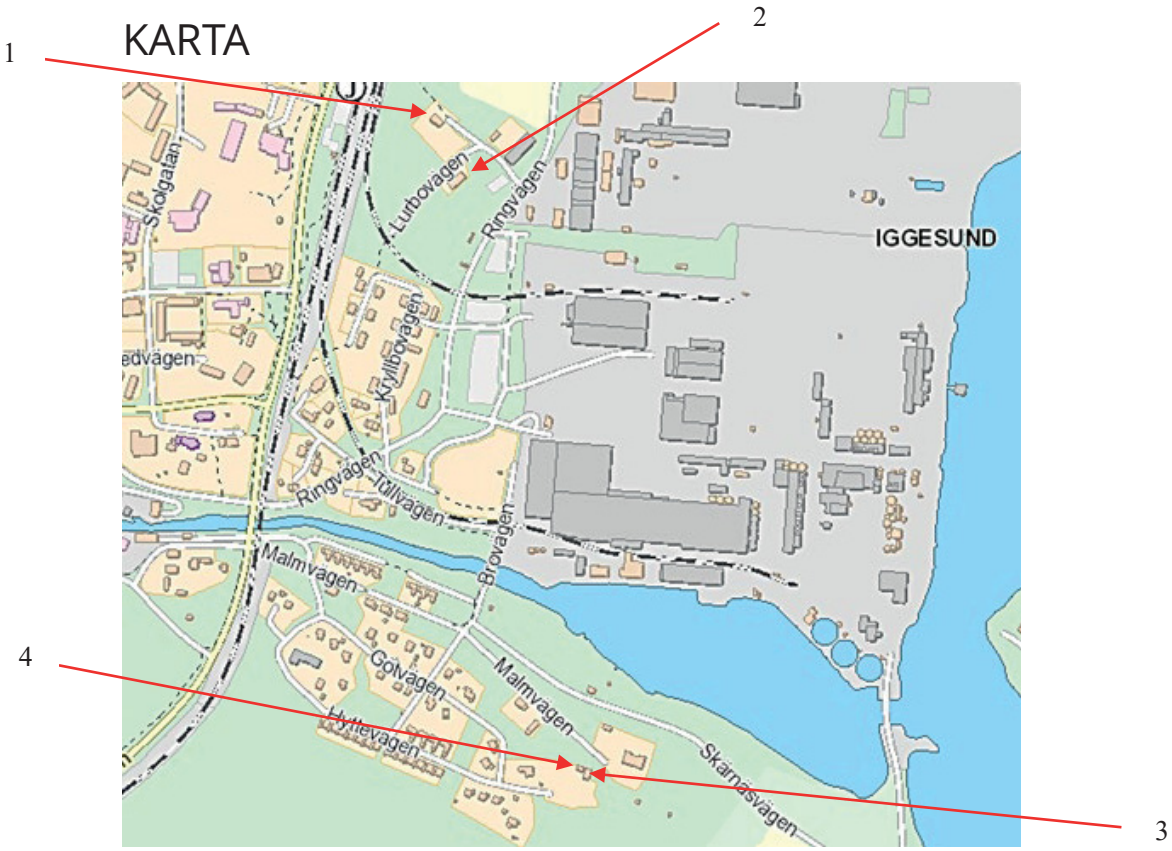

Figur 1. Iggesunds centrum och fabriksområdet. De dokumenterade byggnaderna är numrerade: 1. Scoutstuga, 2. Pensionärshem, 3. Växthusförråd, 4. Växthusgarage. Utdrag ur cX-länskartan.

LAGSKYDD

De dokumenterade byggnader ligger samtliga utanför detaljplanelagt område och omfattas därmed inte av något specifikt lagskydd.

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRD

De dokumenterade byggnaderna ligger inom det område i Iggesund som är av riksintresse för kulturmiljövården (Iggesunds bruk X205). Riksintresset utgörs av en bruks- och industrimiljö som visar på det industriella genombrottet, med landets bäst bevarade bessemerverk. Särskilda uttryck för riksintresset utgörs av herrgårds-anläggningen från 1720-talet, masugnar, bessemerverk, en monumental slagghög, arbetarbostäder från 1870- och 1880-talen samt disponent- och tjänstemannabostäder, kontor och kyrka från 1900-talets början omgivna av parklandskap.

Figur 2. Panoramamontage över Iggesunds bruk 1935. Foto: Carl Larssons fotografiska ateljé, Länsmuseet Gävleborgs bildarkiv.

KORT HISTORIK

Iggesunds tätort ligger cirka nio kilometer söder om Hudiksvalls stad vid Iggesunds-åns mynning i havet. Namnet Iggesund är enligt språkforskare relativt svårtolkat, men det tros ha ett samband med det fornsvenska ordet igg eller ygg som betydde stygg, besvärlig eller farlig. I kombination med efterleden -sund kan det därför ha syftat på det svårnavigerade havssund som tros ha funnits vid denna plats i äldre tid.

Redan 1572 anlades en kronosåg vid Iggesundsån och exakt hundra år senare anlades Östanå pappersbruk. Iggesunds bruks historia inleddes 1685 då handelsmannen Isak Breant d.ä. fick tillstånd att anlägga ett järnbruk vid forsen. Järnmalmen transporterades hit från Utö och Dannemora gruvor. 1721 brändes bruket ner av ryssarna, men kom sedan att uppleva en storhetstid under 1700-talets senare del sedan familjen Grill hade tagit över. Efter en rad olika ägare under 1800-talet köptes bruket av Familjen Tamm som sedan tidigare bland annat var ägare till Strömbacka bruk i Hälsingland och därmed inleddes brukets sågverksepok. Bruket omvandlades till aktiebolag och en rad nyinvesteringar gjordes.

År 1903 tog Hudiksvalls trävarubolag över driften och därmed följde en ökad satsning på skogsindustriverksamheten med bland annat byggandet av landets första

sulfit- och sulfatfabrik 1915–1917. Därefter följde en lång period av rationaliseringar och 1953 lades järnframställningen vid bruket ned. I stället skedde en storsatsning på kemisk industri och tillverkning av kartong. Under 1980-talet tog Modo och senare Mo och Domsjö över ägandeskapet inom Iggesunds bruk vilket innebar en rad omställningar. Idag har koncernen namnet Holmen AB och Iggesunds bruks tidigare tillverkningsenheter har idag namnen Iggesund Paperboard respektive Holmen Timber. Fabriken har idag cirka 650 anställda i Iggesund.

Som i de flesta äldre brukssamhällen hade bruket stor påverkan på samhällets utformning och utveckling. Iggesunds bruk ägde under lång tid en stor mängd fastigheter, bedrev handel och jordbruk och hade också ett stort inflytande i det lokala näringslivet och idrottsrörelsen i bygden. Bruket hade även ett socialt engagemang och ordnade bland annat bostäder för änkor och pensionärer som varit anställda vid bruket. Med tiden kom dessa delar huvudsakligen att övertas av Enångers kommun, som Iggesund tillhörde, men samarbetet mellan bruket och kommunen fortsatte under lång tid att vara nära.

Figur 3. Flygfoto över Iggesunds samhälle från söder med kyrkan och Holmen AB:s huvudkontor i bildens nedre högra del. Foto: AB Flygtrafik 1973. Länsmuseet Gävleborgs bildarkiv.

BYGGNADSDOKUMENTATION

Hus 1, Scoutstuga

Scoutstuga
Kort historik I början av 1900-talet bedrev *Kristliga föreningen för unga män* (KFUM) en scoutförening i Iggesund. Föreningen hade då en rekreationsplats på en holme i sjön. I början av 1950-talet fanns det två scoutkårer i Iggesund som totalt hade omkring 140 medlemmar. Vid denna tid hade scouterna problem att få tag i lämpliga lokaler och lösningen blev att försöka uppföra en egen byggnad. Den person som möjliggjorde denna ambition var Iggesunds bruks disponent Gunnar Sundblad. Husets stomme uppfördes sannolikt kring 1850 som ett timrat magasin i 1½ plan, inte så långt från Holmens nuvarande huvudkontor vid landsvägen genom Iggesund. Byggnaden fungerade som magasin till den brukshandel som bruket från omkring år 1850 bedrev på denna plats. År 1921 övertogs brukshandeln av Iggesunds Kooperativa förening, som fortsatte att driva affär i byggnaderna. År 1953 plockades bruksmagasinet ned för att återuppföras som scoutstuga i det område som går under namnet Lurbo, öster om järnvägen, inte så långt från brukets tidigare ladugård. Den nya scoutstugan byggdes i 1½ plan med källarvåning, där källaren skulle inrymma hobbylokaler, bottenvåningen en större samlingssal och kök och övervåningen klubb- och studierum. Målningsarbetet i huset utfördes i scoutföreningens egen regi. Tidigt på morgonen den 8 december 1953, när inredningsarbetet nästan var avslutat, upptäcktes att den nya scoutstugan hade fattat eld. Trots att brandkåren anlände till branden efter kort tid blev hela stugans inredning totalförstörd och delar av timret också svårt skadat, inte minst kring byggnadens mittparti. Skadornas värde uppskattades till 100 000 kronor, men byggnaden var försäkrad för 90 000 kronor. Återuppbyggnaden efter branden påbörjades omgående och inredningen utfördes under vintern och sommaren 1954. I Hudiksvalls tidning beskrevs inredningen på följande vis inför invigningen: "*De olika rummen och salarna har fått en sällan skådad färgprakt och hr Erik Nordell med hjälp av fruarna Mörtberg och Jernström har fått en verklig fullträff när det gäller färgkomponeringen*". Scoutstugan invigdes 5 september 1954. Direkt när den nya scoutstugan stod klar flyttade Iggesunds lekskola in i huset. Den hade startat året innan, men fick nu mer ändamålsenliga lokaler. Iggesunds scoutförening fanns kvar i huset fram till 2009, då de flyttade sin verksamhet till Ölsund, nordväst om Iggesund. Byggnaden har därefter stått utan uppvärmning och underhåll och även utsatts av omfattande vandalisering.

Scoutstuga	
Miljö/om-givning	Scoutstugan ligger sydväst om den tidigare vägen norrifrån till Lurbo, vilken senare har omvandlats till en gång- och cykelväg. Mot söder finns en stor öppen gräsyta. Mot sydväst och nordväst är en trädklädd höjd, vilken avgränsar området från den närbelägna järnvägen.
Husets placering (väderstreck)	Huset ligger i riktning nordväst–sydost.
Husets karaktär/stil/ planform	Rektangulär timmerbyggnad med tidstypiska stildrag från 1950-talet vad gäller exempelvis takkupor, fönsterutformning och fönsterplaceringar, utskjutande tak vid entrén och en utvändig källartrappa av skiffer.
Antal våningar	1½ våning + källare.
Byggår (cirka)	Uppförd som ett magasin kring 1850, flyttat, ombyggt och eldhärjat 1953, återuppfört och invigt 1954.
Arkitekt/bygg-mästare	Ritningar upprättades av ingenjörerna Arvid Nyman och Erik Nordell. Som byggmästare anlitades byggnadsfirman Franck & Berlin från Njutånger.
Mått (cirka)	Höjd, takfot: 4,25 meter. Höjd, taknock: 6,50 meter. Längd: 17,90 meter. Bredd: 9,10 meter. Takfot, bredd: 0,7 meter.

Exteriör	
Grund/källar-väggar	Gjuten och putsad grund i grå kulör.
Trappor (utvändiga)	Källartrappa med plansteg av svarta skifferplattor. Trappsteg av trä utanför entrédörren.
Fasad	Liggande synligt timmer utan utskjutande knutar, men med vita täckbrädor vid knutar och skarvar.
Fönster och luckor	Fönster med två bågar. Rektangulär stående form, sidohängda kopplade träbågar med fast mittpost, vitmålade. Varje båge har sex spröjsade rutor med träspröjs. Vissa fönster placerade tätt ihop två och två. Liggande fönster med två kvadratiskt formade fönsterbågar av trä i källarplan, kopplade träbågar med fast mittpost utan spröjsar. (Alla fönsteröppningar var vid dokumentationstillfället igensatta med skivmaterial).
Dörrar och portar	Blåmålad trädörr mot sydväst med utsida av träpanel i ett rombiskt mönster och rombisk glasruta. Källardörr mot samma väderstreck (Källardörrens utsida var vid dokumentationstillfället täckt med skivmaterial).

Scoutstuga	
Tak	Sadeltak med utskjutande parti framför byggnadens huvudentré. Taktäckning av tvåkupigt lertegel. En takkupa mot sydväst respektive nordöst. Profilerade taktassar. Snörasskydd.
Skorstenar	Kraftig skorsten av synligt tegel med svagt avsmalnande form uppåt.

Interiör	
Allmänt: Källarvåningen rymmer en nedre hall med två toaletter, förrådsrum, pannrum, kök, genomgångsrum och ett stort hobbyrum. På bottenvåningen finns en hall med trappor till källare och övervåning, två toaletter samt en stor och en liten samlingslokal. På vindsvåningen finns en övre hall, ett relativt stort klubbrum samt tre övriga rum samt kattvindar vilka har nyttjats som förrådsutrymmen.	
Källare	Källaren nås via den svängda trappan från hallen i bottenvåningen eller den utvändiga källaringången. Nedre hall med korkmatta, skivbeklädda väggar i gråblå kulör och vitmålat tak samt två toaletter (sanitetsporslin borttaget/sönderslaget). Förrådsrum med gjutet golv, vitmålade väggar och vitt tak samt hyllinredning av trä. Pannrum med gjutet golv, vitmålade väggar och stor oljetank från 1959 med nivåmätare. Oljepanna i det inre rummet. Stort genomgångsrum sydöst om hallen med golv av rosafärgade stenplattor, väggar i ljusblå kulör och tak av vitmålad skivbeklädnad. Väggfasta garderober längs rummets nordvästra vägg. Nordöst om genomgångsrummet ett kök med brunmålat golv, gråvita väggar och gråvit skivbeklädnad i tak. Rester och spår efter väggfast köksinredning med kakelplattor på vägg ovanför bänk längs rummets nordvästra del. Källarens sydöstra del utgörs av ett hobbyrum med linoleummatta på golv, ljusgrå väggar och vit skivbeklädnad i tak. Snickarbänk av trä.
Bottenvåning	Entrédörren leder in till en hall med brunt golv, väggar med ljusgul skivbeklädnad och vitmålad skivbeklädnad i tak. Två toaletter i utrymmets västra del. Trappor med svängda trapplopp till källaren respektive vindsvåningen och mellan dem en väggfast hylla med blå hyllplan. Nordöst om hallen finns ett mindre samlingsrum med beige linoleummatta, väggar med ljusblå mönstrad tapet och ett vitmålat tak I rummets östra del en tidstypisk öppen spis med tegelgolv framför. Innan branden 1953 inrymde troligen detta rum ett kök. Merparten av bottenvåningen utgörs av den stora samlingssalen med golv av beige linoleummatta, väggar klädda med liggande hög träpanel och ovanför denna skivbeklädnad i ljusblå kulör. Tak av avlånga vita takskivor. I rummets nordvästra vägg en stor tidstypisk öppen spis murad av gult tegel nedtill och putsad i kraftig blå kulör upptill. I taket fyra tidstypiska ljusarmaturer.

Scoutstuga	
Övervåning	På väggen vid trappan till övervåningen finns en tidstypisk väggmålning i svart, vit och röd kulör på den gråputsade murstocken Trappan leder upp till en övre hall med beige golvmatta, väggar klädda med beigefärgad skivbeklädnad och vit skivbeklädnad i tak. Nordöst om hallen ett rum med brun golvmatta, ljusblå väggar och gulbrun skivbeklädnad i tak. Tidstypisk liten öppen spis med nederdel av gult tegel och vitputsad välvd överdel. Från hallen leder en smal korridor mot sydöst med brun golvmatta, skivbeklädda väggar i beige kulör och vitt tak. Mitt i huset ligger ett relativt stort klubbrum med brunt trägolv, väggar klädda med hög liggande brun träpanel och ovanför denna släta vita väggytor samt ett tak av vita avlånga plattor. En stor öppen spis med nederdel av gult tegel och snedställd vitputsad spiskåpa. I husets sydöstra del återfinns två rum. Det nordvästra av rummet har ett mörkt lackat trägolv och väggar och tak klädda med träpanel i brun kulör. Det sydvästra rummet har brunlackat trägolv, väggar klädd med vit skivbeklädnad och tak av smala plattor i blå kulör. Närmast långsidesväggarna finns smala kattvindar vilka nås via låga dörrar i de rum och utrymmen som ligger närmast.

Figur 4. Bruksmagasinet vid rivningen 1953. Foto ur skriften ”Minnesbok om Iggesund”.

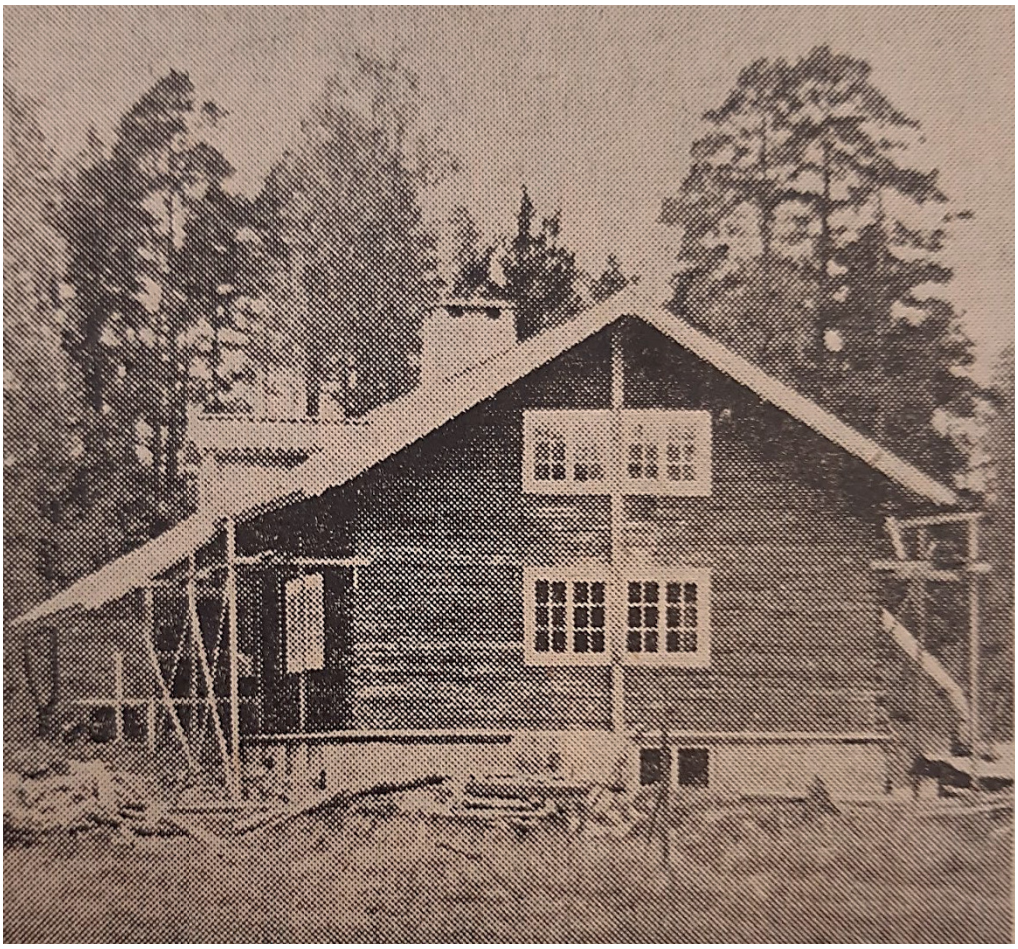

Figur 5. Scoutstugan under uppförande 1953. Foto ur: Hudiksvalls Tidning 1953-12-09.

Figur 6. Lekskolan i scoutstugan. Foto ur tidskriften ”Det krönta järnet, nummer 2, 1958.

Figur 7. Scoutstugan före 1991. Foto ur skriften ”Minnesbok om Iggesund”.

Figur 8. Scoutstugan från öster. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 9. Scoutstugan från söder. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 10. Scoutstugan från sydväst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 11. Scoutstugan från väster. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 12. Scoutstugan från nordöst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 14. Scoutstugans sydvästra fasad och knut mot söder. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 13. Detalj av scoutstugans nordöstra respektive nordvästra fasad. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 15. Detalj av takfallet mot sydväst med takkupa och skorsten. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 16. Detalj av grunden. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 17. Källarnedgången från sydväst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 18. Nedre hallen i källaren från nordväst. Foto: Ulrika Olsson.

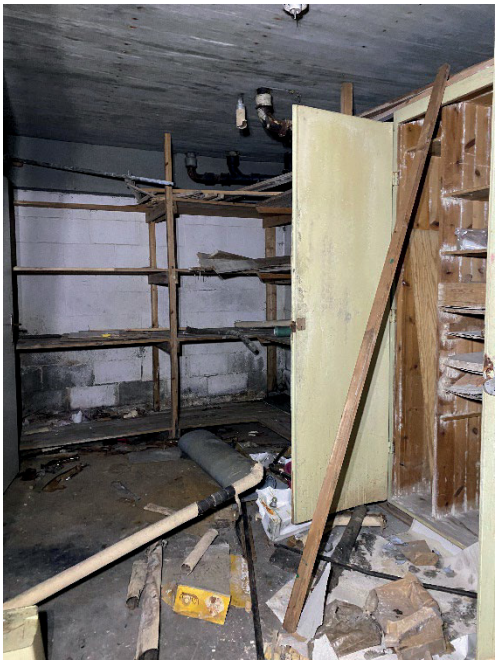

Figur 19. Förrådsrummet i källaren från sydöst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 20. Pannrummets inre del från sydväst. Foto: Daniel Olsson.

Figur 21. Pannrummets oljetank från sydväst. Foto: Daniel Olsson.

Figur 22. Genomgångsrummet i källaren från sydöst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 23. Genomgångsrummet i källaren från nordväst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 24. Köket i källaren från sydväst med spår efter väggfast köksinredning. Foto: Daniel Olsson.

Figur 25. Hobbyrummet i källaren från väster. Foto: Daniel Olsson.

Figur 26. Bottenvåningens hall med trappan till övervåningen och en inbyggd hylla. Foto: Daniel Olsson.

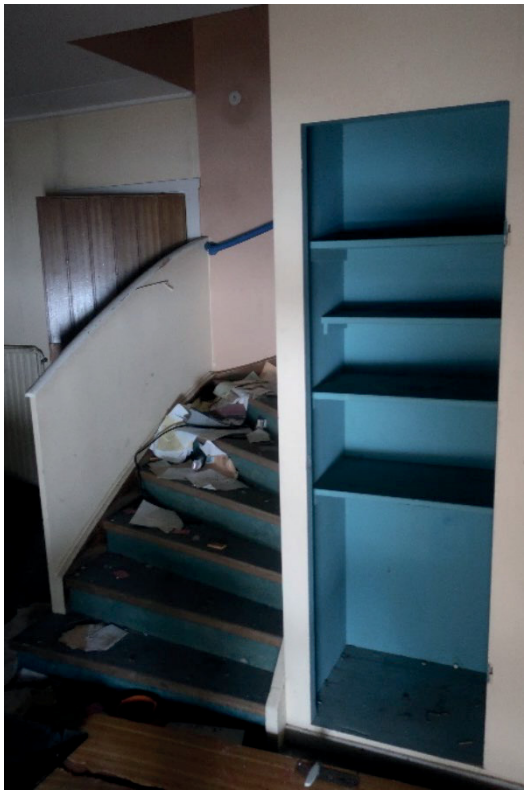

Figur 27. Bottenvåningens hall med dörrar till toaletterna. Foto: Daniel Olsson.

Figur 28. Detalj av dörr som suttit i hallen på bottenvåningen. Foto: Daniel Olsson.

Figur 29. Det mindre samlingsrummet på bottenvåningen från norr med den öppna spisen. Foto: Daniel Olsson.

Figur 30. Radiatorer under fönstren mot nordöst i det mindre samlingsrummet på bottenvåningen. Foto: Daniel Olsson.

Figur 31. Det stora samlingsrummet på bottenvåningen från nordväst. Foto: Daniel Olsson.

Figur 32. Bottenvåningen. Det stora samlingsrummets södra hörn. Foto: Daniel Olsson.

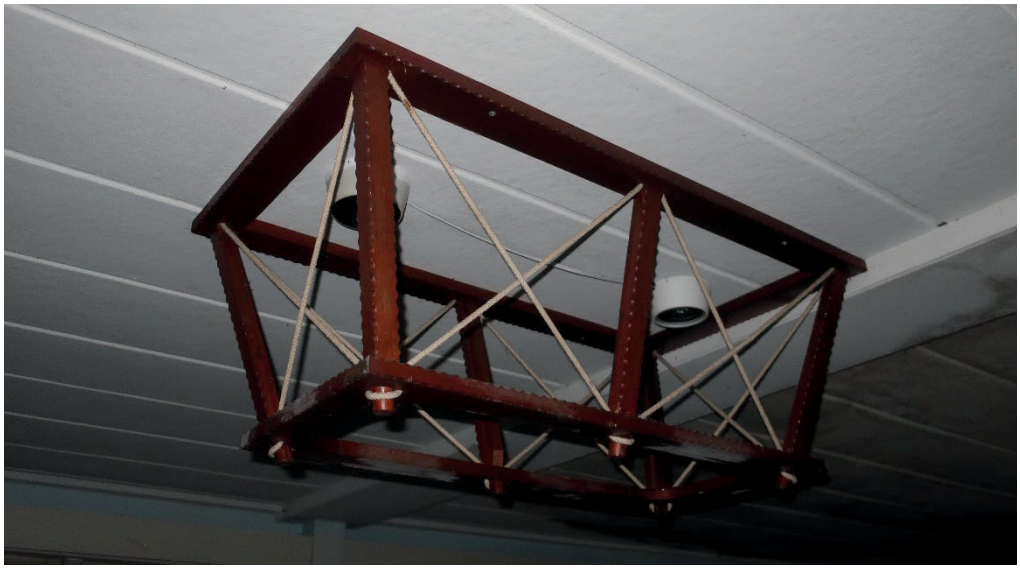

Figur 33. Detalj av belysningsarmatur i det stora samlingsrummet. Foto: Daniel Olsson.

Figur 34. Den öppna spisen från söder i det stora samlingsrummet. Foto: Daniel Olsson.

Figur 35. Fondmålningen på murstocken i trappan till övervåningen. Foto från sydväst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 36. Den övre hallen på övervåningen från sydöst. Foto: Daniel Olsson.

Figur 37. Rummet nordöst om den övre hallen. Foto från nordväst. Foto: Daniel Olsson.

Figur 38. Klubbrummet på övervåningen från sydväst. Foto: Daniel Olsson.

Figur 39. Den öppna spisen i klubbrummets nordvästra del. Foto från söder. Foto: Daniel Olsson.

Figur 40. Rum mot sydöst vid den södra gaveln på övervåningen. Foto: Daniel Olsson.

Figur 41. Rum mot sydöst vid den södra gaveln på övervåningen. Foto: Daniel Olsson.

Hus 2, Pensionärshem

Pensionärshem	
Kort historik Pensionärshem 1 uppfördes 1948 av dåvarande Enångers kommun med dispens på brukets mark. Byggnaden var i bruk till omkring 2012. Under de sista åren användes lägenheterna som bostäder för tillfällig arbetskraft vid fabriken. Pensionärshemmet består två våningar med sammanlagt 16 små lägenheter om 1 rum och kök (för ensamstående) och 1 rum med kokvrå (för par), fördelade på två trappuppgångar. I källarvåningen finns två gemensamma badrum och en samlingslokal med kök. Tidigare fanns ytterligare två byggnader med bostäder för äldre längs samma väg, dels ett änkehem från 1921 och ytterligare ett pensionärshem vilket stod klart 1951 och hade lite högre standard än pensionärshem 1. Ett stort problem för de boende i de tre husen var avsaknaden av affär i området öster om järnvägen. Efter att ett nytt äldreboende uppfördes inne i Iggesunds centrum på 1960-talet togs pensionärshemmet längst söderut ur bruk och revs senare. Änkehemmet revs 1992.	
Miljö/omgivning	Huset ligger sydöst om en mindre väg/gångväg. Några enstaka högre träd står närmast byggnaden, men i övrigt är det relativ öppet kring huset. Det har enligt uppgift aldrig funnits några odlingar eller fruktträd i anslutning till huset.
Husets placering	Byggnaden är belägen i nord-sydlig riktning.
Husets karaktär/stil/ planform	Rektangulär flerbostadsbyggnad med två trappuppgångar. Tidstypisk utformning från mitten av 1900-talet.
Antal våningar	Två plan + källare + oinredd vind
Byggår (cirka)	1948
Arkitekt/byggmästare	Okänd
Mått (cirka)	Höjd, takfot: 6,0 meter. Höjd, taknock: 9,0 meter. Längd: 25,65 meter. Bredd: 11,1 meter. Takfot: 0,4 meter.

Pensionärshem	
Exteriör	
Grund/källar-väggar	Gjuten sockel putsad med grå spritputs. Byggnaden något i sluttning, högre sockel mot söder.
Trappor (utvändiga)	Gjutna låga sättsteg utanför det två entréportarna mot väster. Gjuten källartrappa på östra långsidan.
Fasad	Ljust gul locklistpanel i trä, grå fönsterfoder. Mot väster finns vädringsbalkonger i varje trapphus. Balkongerna är belägna på mellanplanet och har en räckeskonstruktion i smide med träspjälor.
Fönster och luckor	Fönsterbågar i lägenheterna om en, två och tre bågar. Rektangulär stående form, sidohängda, kopplade träbågar med fast mittpost, ljust grå. Vindsfönstren består av kvadratiska träbågar, sidohängda, grå. Liggande fönsterbågar av trä i källarplan, dock högre i byggnadens södra del. Där har fönsteröppningarna kvadratisk form med sidohängda, kopplade träbågar med fast mittpost. (Alla fönsteröppningar var vid dokumentationstillfället igensatta med skivmaterial.)
Dörrar och portar	Två entréportar på västra långsidan. Gjutna låga sättsteg utanför portarna. Stående brunmålad karrosseripanel i portarnas nedre del och glasade partier upptill. Fast sidoparti med liknande utformning. Sparkskydd bestående av rostfri plåt. (De tidigare glasade delarna var vid dokumentationstillfället täckta med skivmaterial). Invändigt var trädelarna lackade. På östra långsidan finns en källarnedgång bestående av en gjuten trappa som leder in till gemensamhetslokalen belägen i källarens södra del. Vädringsbalkongernas portar består av dubbla dörrblad med glasad övre del. Portarnas nedre del var ej möjlig att dokumentera. (Den glasade delen var vid dokumentationstillfället täckt med skivmaterial.)
Tak	Sadeltak belagt med röd trapetskorrugerad plåt. Sju plåtinklädda skorstenar. Snörasskydd efter hela fallet mot väster.

Pensionärshem	
Interiör	
Allmänt: Mot väster två entréer som leder in till trapphus. Från trapphusens entré nås källaren. Från trapphusets övre plan nås vindsvåningen. Fyra lägenhetsdörrar på vartdera våningsplanet, sammanlagt åtta lägenheter per trapphus, vilket totalt gör 16 lägenheter.	
Källare	Källaren nås från respektive trapphus via en gjuten källartrappa. Källarplan med gjutna ytskikt i golv och väggar. Här finns bevarad elcentral med elskåp till respektive lägenhet. Vidare finns här utrymmen som nyttjats som matkällare, pannrum och tvättstuga. Till respektive trapphus hör ett badrum med inmurat badkar. Ytskikten i badrummet består av terrakottafärgat golvklinker, 15x15 centimeter och vitt väggkakel till brösthöjd, 15x15 centimeter. Badkaren är inmurade och har kaklad front. (bara badkaret tillhörande det norra trapphuset fanns kvar vid besiktningstillfället.) Invid badkaret finns ett handfat i vartdera badrummet. Källarens södra del har använts som gemensamhetsutrymme. Ursprungligen var ytan för detta större än nu, en sentida vägg har delat av det relativt stora utrymmet. I anslutning till gemensamhetslokalen finns ett kök med ursprunglig köksinredning bevarad.
Trapphus	Trapphus: På entréplan och upp till första våningen är golv, trappa och delvis väggar klädda med kvadratiska grå granitplattor. Därefter får trapphusen en enklare utformning med golv och trapplopp belagda med linoleummattor och väggar klädda med skivmaterial målad i ljus kulör. Trappräcken bestående av brunmålat smide. Släta vitmålade dörromfattningar, golv- och taklister. Släta fernissade lägenhetsdörrar med brevlådeinkast. På mellanplanet utgång till vädringsbalkonger. Från entréplan nås källaren från de båda trapphusen, från översta plan nås vindsplan från de båda trapphusen.

Pensionärshem	
Lägenheter	Lägenheterna består av 1 rum och kök och 1 rum med kokvrå. På vartdera våningsplanet finns två av varje av de respektive storlekarna. Golven i lägenheterna är belagda med linoleum- eller plastmattor, väggarna har tapeter från omkring 1980–1990-talet. Invändiga snickerier som dörrfoder, golv- och taklister är vitmålade och släta. Innerdörrar är släta och vitmålade och har olika typer av beslag från tiden, samtliga i rostfritt med teakinslag. I lägenheternas rum finns inbyggda garderober med platsbyggda hyllor i trä. I de större lägenheterna finns två garderober, i de mindre en. Inredningarna i kokvrå och kök är ursprunglig med platsbyggd skåpinredning med skafferidel mot yttervägg, under- och överskåp, samtliga upp till tak. Skåps och lådfronter är släta och målade i ljusa kulörer. Tidstypiska beslag av typen Tickaregel. Kylskåpen är små och placerade i skåpinredningen, under skafferiet. Stänkskydd ovanför spisen består av två rader vitt kakel, 15x15 centimeter. Stänkskydd ovanför diskbänken består av uppdragen rostfri plåt. Till varje lägenhet hör ett litet utrymme för WC. Här är golven belagda med terrakottafärgade kvadratiska klinkerplattor, 15x15 centimeter, sockel bestående av vita kakelplattor, 15x15 centimeter och stänkskydd ovan handfat bestående av vita kakelplattor, 15x15 centimeter. Övriga ytskikt består av ljust målat skivmaterial. Dörrfoder och taklist bestående av vitmålade trälister.
Vind	Vindsplanet nås från båda trappuppgångarna. Vindsplanet består av ett öppet utrymme med synlig takkonstruktion. Det är okänt om vinden tidigare rymt förrådsutrymmen för respektive lägenhet.

Figur 42. Pensionärshemmet sett från nordväst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 43. Pensionärshemmet sett från sydväst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 44. Pensionärshemmet sett från sydöst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 45. Pensionärshemmet sett från sydöst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 46. Pensionärshemmet sett från nordöst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 47. Pensionärshemmets framsida mot väster. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 48. Källartrappan på den östra långsidan. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 49. Ljust gul locklistpanel och grå fönsterfoder. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 50. Entréparti. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 51. Entréparti sedd från trapphuset. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 52. Entrépartiet och halvtrappan upp till första våningsplan har golv och delvis väggar klädda med stenmaterial. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 53. Entrépartiet och halvtrappan upp till första våningsplan har golv och delvis väggar klädda med stenmaterial. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 54. Lägenhetsdörrar. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 55. Trapphus sett mot halvvåning mellan lägenhetsplanen. Dörren leder ut till en vädringsbalkong. Foto: Ulrika Olsson.

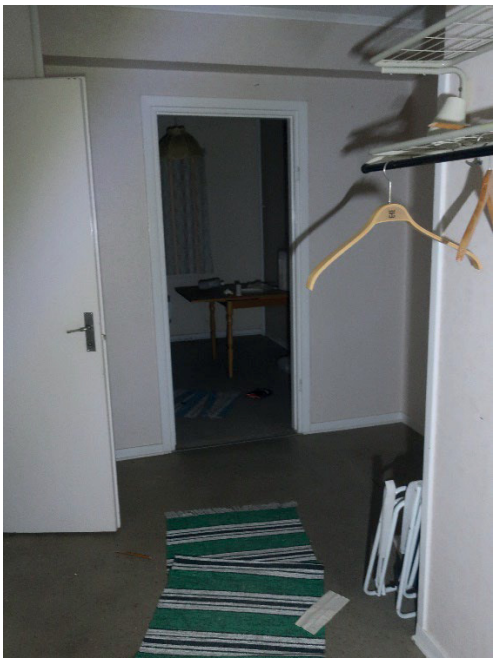

Figur 56 och 57. Exempel på hall i lägenheterna. Foto: Ulrika Olsson och Daniel Olsson.

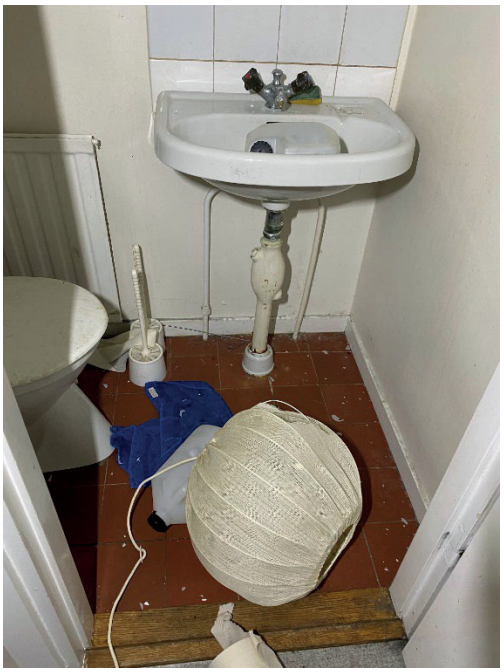

Figur 58 och 59. Exempel på toaletter i lägenheterna. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 60 och 61. Exempel på rum i lägenheterna. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 623 Exempel på rum. Foto: Daniel Olsson.

Figur 63. Kök i en av de större lägenheterna. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 64. Kök i en av de större lägenheterna. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 65. Kök i en av de mindre lägenheterna. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 66. Kök i en av de mindre lägenheterna. Notera tidstypiskt stänkskydd av rostfri plåt. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 67 och 68. Detaljer från lägenheter. Dörrtrycken samt bevarad äldre linoleummatta i en garderob. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 69. Hatthylla och proppskåp i en hall. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 70. Den oinredda vinden. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 71. Trappa från entrén ned i källaren. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 72. Elskåp i källaren till alla lägenheter. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 73. Förråd i källaren. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 74. Badrum i källaren hörande till lägenheterna i det norra trapphuset. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 75. Badrum i källaren hörande till lägenheterna i det norra trapphuset. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 76. Pannrummet i källaren. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 77. Tvättstuga i källaren. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 78. Kök i källaren i anslutning till gemensamhetsutrymme i källarens södra del. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 79. Kök i källaren i anslutning till gemensamhetsutrymme i källarens södra del. Gemensamhetsutrymmet är det gröna rummet. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 80. Gemensamhetsutrymmet i källarens södra del. Foto: Ulrika Olsson.

Hus 3, Växthusförråd

Växthusförråd	
Kort historik Brukets nya herrgård uppfördes 1883 som bostad åt brukets disponent. Det är ett stort bostadshus i två plan med putsad fasad, centralt placerad huvudentré mot söder och en öppen veranda i två plan mot öster. I anslutning till herrgården uppfördes en parkanläggning med en allé, fontän, grusgångar, klippta gräsytor med planterade lövträd varav ett antal exotiska träd. I parkens sydvästra del anlades en trädgård, en panncentral för att värma växthusen, ett växthusförråd (hus 3) och något senare även en vagnbod, i denna dokumentation benämnd växthusgarage (hus 4). Trädgården användes ursprungligen huvudsakligen för odling av grönsaker och växter för herrgårdens behov, men även anställda vid bruket kunde handla grönsaker och växter där. Anläggningen hade en anställd trädgårdsmästare som hade sin bostad i övervåningen på kuskmästarbostaden, belägen vid infarten till den nya herrgården. När Iggesunds centrum byggdes 1963 startade Henning och Hjördis Dahlbom där en blomsterhandel och de övertog samtidigt växthusanläggningen och odlingarna vid den nya herrgården. De odlade även bland annat penséer och tulpaner vid herrgården som de sålde som grossist. Panncentralen och de ursprungliga växthusen revs och ersattes av nya växthus belägna lite längre mot sydväst. Verksamheten upphörde under 1980-talet och under 1990-talet försvann även alla växthusen.	
Miljö/om-givning	Växthusförrådet ligger i vinkel med växthusgaraget (hus 4). De båda byggnaderna ligger i den sydvästra delen av herrgårdsparken, i ett område som inte ingick i den anlagda trädgården utan som användes för att driva upp växter i bland annat växthus, vilka revs under 1990-talet.
Husets placering (väderstreck)	Nord-sydlig riktning.
Husets karaktär/stil/ planform	Nätt byggnad i tidstypisk snickarglädjestil från slutet av 1800-talet.
Antal våningar	1,5 våning.
Byggår (cirka)	Troligen slutet av 1800-talet.
Arkitekt/bygg-mästare	Okänd.
Mått (cirka)	Höjd, takfot: 3,9 meter. Höjd, taknock: 6,4 meter. Längd: 15,55 meter. Bredd: 7,85 meter. Takfot: 0,6 meter.

Växthusförråd	
Exteriör	
Grund/källar-väggar	Låg grund murad av slaggsten, putsad med grön spritputs.
Trappor (utvändiga)	En låg sentida träbro sträcker sig efter nästan hela den västra långsidan.
Fasad	Stående och liggande pärlspontpanel i olika dimensioner, ljust grön kulör. Panelpartierna delas av genom vitmålade listverk, såväl stående som liggande.
Fönster och luckor	Mot norr finns ett bevarat äldre fönster i vindsplan, stående form, två bågar om tre rutor. En mindre liggande fönsterbåge på den norra fasaden. Båda fönstren är grönmålade. Spår i panelen av två fönster i lika dimension som vindsfönstret, på samma gavel fast i bottenplan. Två igensatta fönsteröppningar mot väster.
Dörrar och portar	Tre panelklädda enkeldörrar mot öster, två mot väster. En dubbelport mot väster, samtliga är grönmålade och i trä. Dekorativ omfattning med överliggare kring dubbelporten.
Tak	Sadeltak, belagt med sinuskorrugerad plåt. En murad skorsten med utkragat krön. Ett ventilationsrör. Utkragat krön med synliga profilsågade taktassar. Mönster- och lövsågade vindskivor.
Skorstenar	En murad skorsten i tegel med utkragat krön.

Interiör	
Allmänt: Endast utrymmet som nås från dubbeldörren dokumenterades. Övriga dörrar var låsta. En mindre del av utrymmet i husets södra del syntes via dörrens ruta.	
Rum	Förrådsrum med betonggolv, vit golvsockel och skivbeklädda väggar i grå kulör och ett obehandlat trätak. Ett inre mindre förrådsrum med gjutet golv och väggar och tak av obehandlat trä.

Figur 22. Fabriksområdet vid Iggesundsån och i bildens nedre del den nya herrgården samt en del av växthusanläggningen med växthusgaraget och växthusförrådet. Foto: AB Flygtrafik 1963. (Bilden är här något beskuren). Länsmuseet Gävleborgs bildarkiv.

Figur 21. Detalj ur flygfoto med herrgården och växthusanläggningen med växthusgaraget och växthusförrådet till vänster i bild. Foto: AB Flygtrafik 1973. Länsmuseet Gävleborgs bildarkiv.

Figur 83. Växthusförrådet från nordöst. Till höger skymtar hus 4, väthusgaraget. Foto: Ulrika Olsson

Figur 23. Växthusförrådet från sydöst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 85. Växthusförrådet från sydväst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 86. Detalj av den putsade grunden. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 24. Porten mot öster med profilerad omfattning. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 88. Detalj av byggnadens takfot. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 89. Detalj av byggnadens vindskiva. Foto: Ulrika Olsson

Figur 90. Detalj av byggnadens fasad. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 25. Förrådsrummet innanför den stora porten mot öster. Foto från söder. Foto: Daniel Olsson.

Figur 92. Utrymmet i byggnadens södra del från öster (fotat genom dörrens fönster). Foto: Daniel Olsson.

Hus 4, Växthusgarage

Växthusgarage	
Kort historik Samma bakgrund som för hus 3, se ovan.	
Miljö/om-givning	Växthusgaraget ligger i vinkel med växthusförrådet (hus 3). De båda byggnaderna ligger i den sydvästra delen av den forna herrgårdsparken, i ett område som inte ingick i den anlagda trädgården utan som användes för att driva upp växter i bland annat växthus, som revs under 1990-talet.
Husets placering (väderstreck)	Öst-västlig riktning.
Husets karaktär/stil/ planform	Detta hus ha rektangulär planform och är placerat i souterrängläge så att bottenplan nås via den södra gaveln och den övre våningen nås via tre portar mot söder.
Antal våningar	En våning + källare.
Byggår (cirka)	Sannolikt uppfört under perioden 1900–1930.
Arkitekt/bygg-mästare	Okänd.
Mått (cirka)	Höjd, takfot: 2,3 meter. Höjd, taknock: 3,85 meter. Längd: 10,05 meter. Bredd: 5,65 meter. Takfot: 0,4 meter.

Växthusgarage	
Exteriör	
Grund/källar-väggar	Gjuten grönmålad grund, högre mot norr då byggnaden ligger i souterräng.
Fasad	Stående och liggande fasspåntpanel, ljust grön kulör. Panelpartierna delas av genom vitmålade listverk, såväl stående som liggande.
Fönster och luckor	Små fönsteröppningar på gavlar och på norra långsidan. Grönmålade träbågar i liggande form.
Dörrar och portar	Tre grönfärgade panelklädda garageportar mot söder.
Tak	Sadeltak belagt med grönfärgad sinuskorrugerad plåt
Skorstenar	Saknas.

Interiör
Allmänt: Det övre planet består av två oinredda rum. Det östra är isolerat och försett med en elradiator och det västra rummet är ouppvärmt med blottade träväggar. En äldre hästvagn och en hästsläde står i den östra delen. Utrymmena i källarplan var inte möjliga att dokumentera.

Figur 93. Växthusgaraget från nordöst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 94. Växthusgaraget från sydöst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 95. Växthusgaraget från söder. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 96. Växthusgaraget från nordväst. Foto: Daniel Olsson.

Figur 97. Detalj av den östra fasaden. Foto från nordöst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 98. Det västra rummet i växthusgaragets övervåning från sydöst. Foto: Ulrika Olsson.

Figur 99. Det östra rummet i växthusgaragets övervåning från sydväst. Foto: Daniel Olsson.

PLANSKISSER

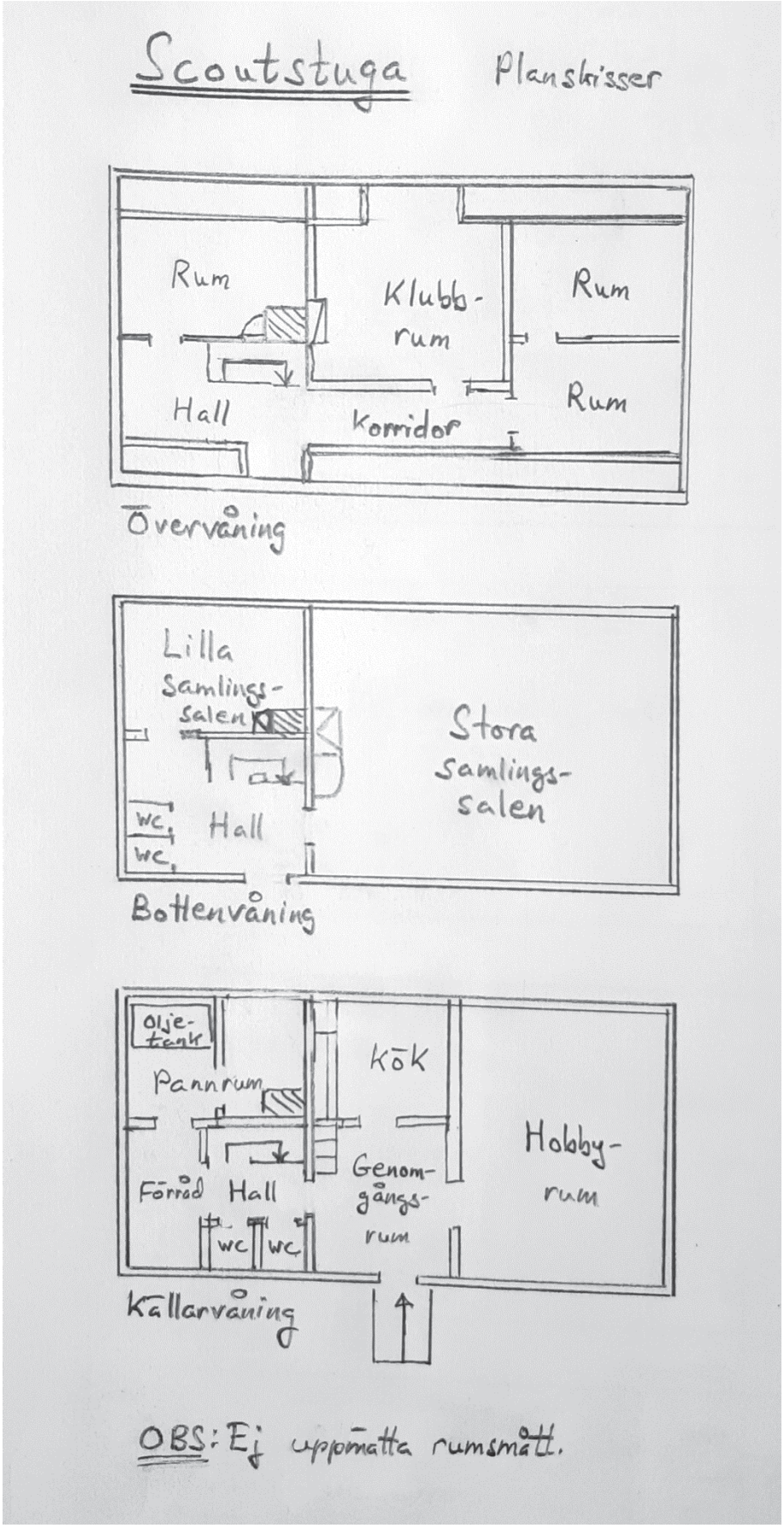

Figur 100. Hus 1, Scoutstugans planlösningar.

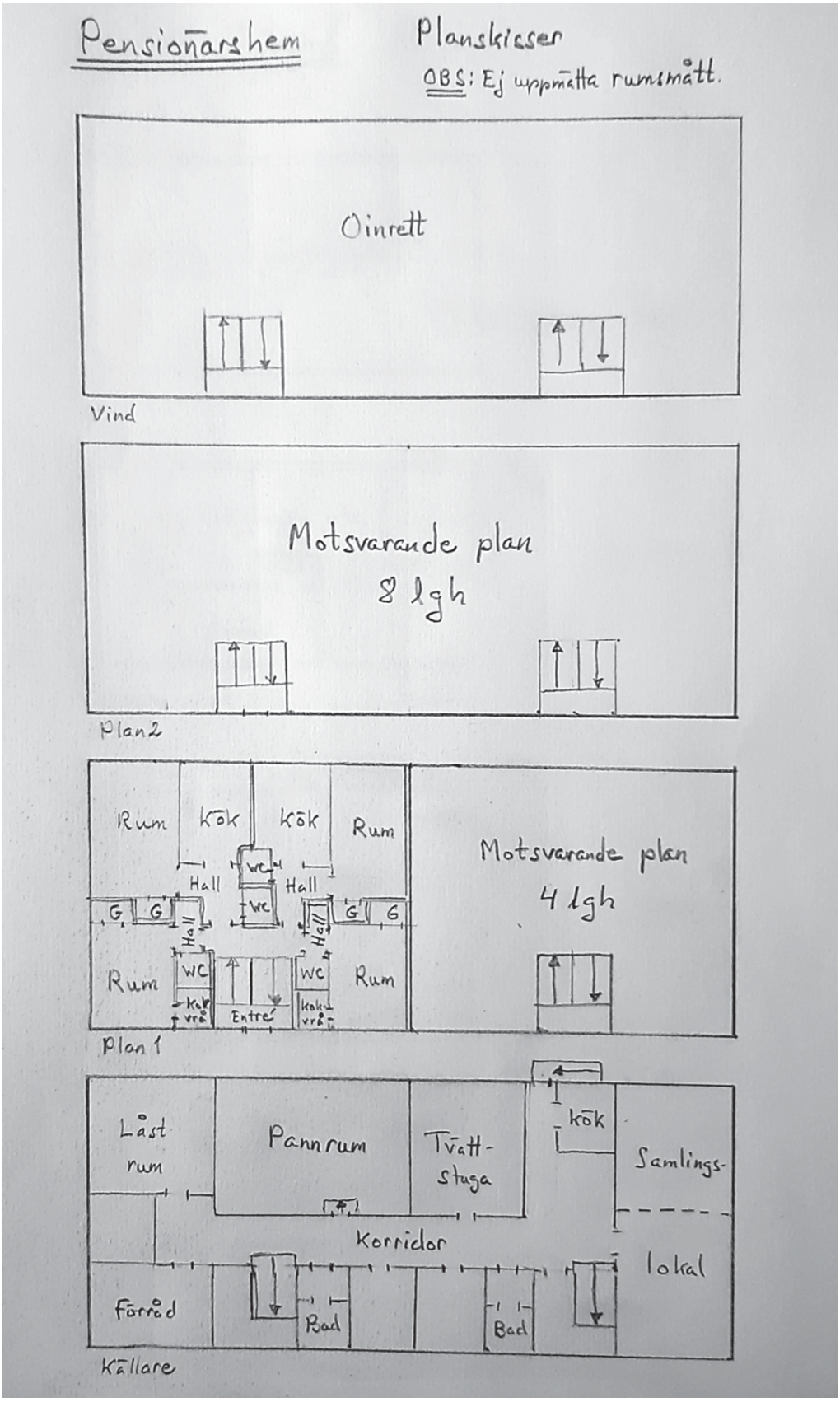

Figur 101. Hus 2, Pensionärshemmets planlösningar.

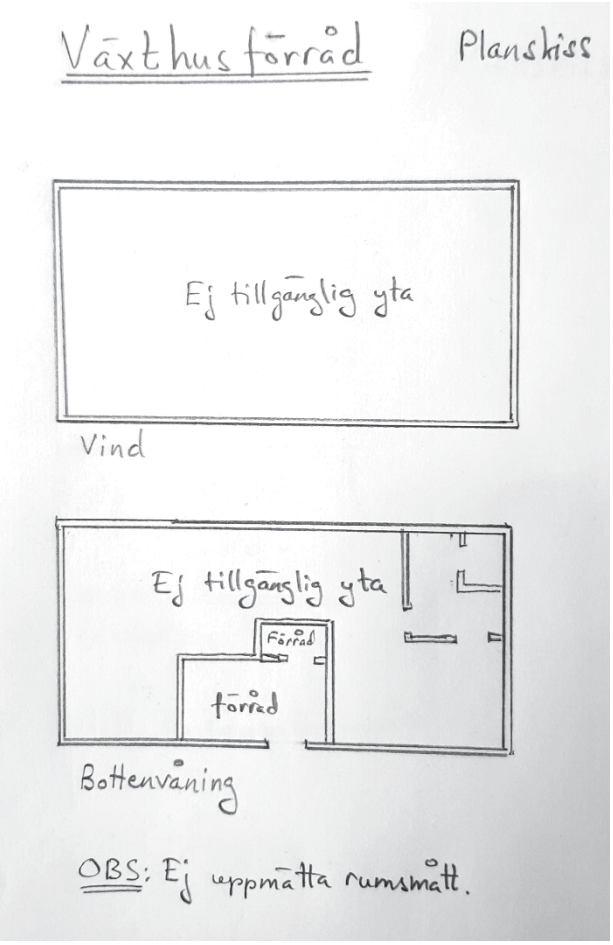

Figur 102. Hus 3, Växthusförrådets planlösningar.

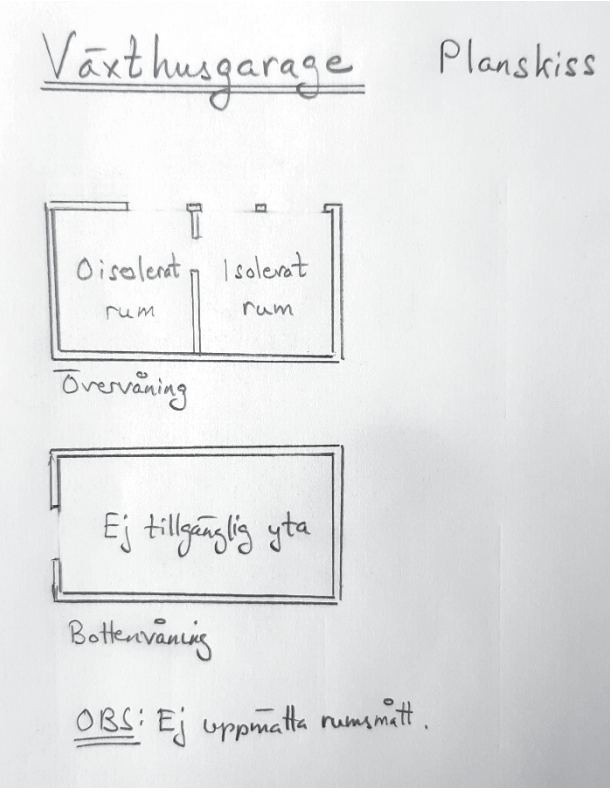

Figur 103. Hus 4. Växthusgaragets planlösningar.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Samtliga dokumenterade byggnader har ett tydligt samband med Iggesunds bruk. Scoutstugan tillkom i nära samverkan med brukets disponent och uppfördes av det tidigare bruksmagasinets timmerstomme, på brukets mark. Byggnaden var under många decennier en viktig samlingsplats för inte minst barn och unga i Iggesund. Pensionärshemmet byggdes visserligen av Enångers kommun, men följde den tradition som fanns inom bruket att uppföra särskilda bostäder till pensionärer som tidigare varit anställda vid bruket samt för änkor till bruksarbetare. Dessutom uppfördes pensionärshuset på brukets mark med dispens från bruket. Trädgårdsförrådet och trädgårdsgaraget ingår som viktiga delar i den trädgårdsanläggning som anlades vid brukets nya herrgård.

De fyra byggnaderna är kulturhistoriskt värdefulla och ingår dessutom i det område som är av riksintresse för kulturmiljövården. Förutsättningarna för ett bevarande av scoutstugan är tyvärr inte de bästa då underhållet av byggnaden är mycket eftersatt med läckage och fukt- och rötskador som följd. Därtill har vandalisering skett under den tid som huset stått övergivet. Pensionärshemmet är i grunden ett välbyggt hus, som mycket väl skulle kunna gå att renovera, men i likhet med scoutstugan ligger byggnaden inom det område som är avsatt som ett framtida utvecklingsområde för industrin eller som omlastningsområde för järnvägstransporter. Detta försvårar ett bevarande. Närheten till industrin gör att byggnaden sannolikt inte heller kan nyttjas som bostadshus i framtiden om den skulle bevaras.

Om fastighetsägaren väljer att riva scoutstugan och pensionärshemmet förutsätter länsmuseet att rivningen utförs på ett varsamt och hållbart vis med omhändertagande av byggmaterial som kan gå att återanvända. I pensionärshemmet finns exempelvis tidstypiska välbevarade köksinredningar, detaljer som dörrtrycken och därtill också ett flertal ursprungliga handfat och toalettstolar, vilka idag är efterfrågade i andrahandsmarknaden, inte minst i byggnadsvårdssammanhang.

Både växthusförrådet och växthusgaraget ingår som viktiga delar i den nya herrgårdens trädgårdsanläggning. Försvinner dessa ekonomibyggnader i parken försvåras väsentligt förståelsen av herrgårdsanläggningens uppbyggnad, vilket naturligtvis också påverkar det sammantagna kulturhistoriska värdet negativt. Länsmuseet bedömer att båda dessa byggnader är i ett tämligen gott skick. Renovering av tak och fasader, med ommålning av fasaderna i en traditionell äldre färgsättning, skulle förmodligen räcka för att trygga byggnadernas bevarande för lång tid framåt. Länsmuseet Gävleborg avråder från en rivning av växthusförrådet och växthusgaraget.

KÄLLOR

Tryckta källor

Falk, Lena och Rann, Carola. 1998. *Bostäder och familjeliv i Gamla Iggesund*. I samarbete med Njutångers sockens hembygdsförening. Njutånger.

Hudiksvalls Tidning. (Dagstidning) 1951-08-09. Hudiksvall.

Hudiksvalls Tidning. (Dagstidning) 1953-12-09. Hudiksvall.

Hudiksvalls Tidning. (Dagstidning) 1954-08-20. Hudiksvall.

Hudiksvalls Tidning. (Dagstidning) 1954-09-06. Hudiksvall.

Hudiksvalls Tidning. (Dagstidning) 1954-09-8. Hudiksvall.

Iggesunds bruk. *Det krönta ankaret.* (Tidskrift) nummer 2, 1958, Iggesund.

Larsson, Erik V. 1990. *Minnesbok om Iggesund*. Ljusdal.

Savolainen Tovio och Zacco-Broberg Lena (red.) 1985. Iggesund 300 år. Iggesund.

Arkiv

Länsmuseet Gävleborg:

Ärendearkiv

Intervju med Gustaf Hallberg utförd av Barbro Bursell

Flygfotosamlingen

Otryckta källor

www.facebook.com: Sökning *Iggestoria*. (Facebookgrupp på internet om Iggesunds historia).

www.raa.se/publicerat/varia2012_24.pdf: Områden av riksintresse för kulturmiljövården i Gävleborgs län (X) enligt 3 kap 6 § miljöbalken.

www.wikipedia.se: Sökning *Iggesunds bruk* respektive *Iggesund*.

Muntliga källor

Bodare, Torbjörn. Muntliga uppgifter vid telefonsamtal, 2022-03-30.

Öberg, Anders. Kontrollansvarig, Hudiksvall. Muntliga uppgifter vid dokumentation av byggnaderna, 2022-03-24.

LÄNSMUSEET
GÄVLEBORG

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, SÖDRA STRANDGATAN 20, 802 50 GÄVLE. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE